
ФЕДОРЕНКО О.М.,
викладач-методист
навчального відділу,
Чернігівський юридичний
коледж Державної пенітенціарної
служби України, м. Чернігів,
аспірант, лабораторія навчання
іноземних мов, Інститут
педагогіки НАПН України,
м. Київ

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗМІСТУ ПІДРУЧНИКІВ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті розглянуто існуючі методики аналізу і підходи до оцінювання змісту підручників та визначено загальні критерії оцінювання змісту підручників з іноземної мови для студентів вищих навчальних закладів.

Ключові слова: критерії оцінювання, зміст підручників, іноземна мова, студенти вищих навчальних закладів.

В статье рассмотрены существующие методики и подходы к анализу и оцениванию содержания учебников и определены общие критерии оценивания содержания учебников по иностранному языку для студентов высших учебных заведений.

Ключевые слова: критерии оценивания, содержание учебника, иностранный язык, студенты высших учебных заведений

The author analyzes the existing methods and approaches to evaluation of textbooks' content and defines the general criteria for evaluating the content of foreign language textbooks for students of higher educational institutions.

Key words: evaluation criteria, the textbooks content, foreign language, students of higher educational institutions.

Постановка проблеми. В педагогічній науці встановлено, що якість процесу навчання залежить від сукупності ряду факторів, умов та взаємодій, в яких він здійснюється. Ця сукупність факторів умов та взаємодій має назву – педагогічна система. Саме властивостями та особливостями педагогічної системи, в якій здійснюється навчання та виховання, пояснюються успіхи та невдачі освітньої та виховної роботи як окремих викладачів, так і навчальних закладів в цілому. А в підручниках завжди моделюється певна педагогічна система.[2, с. 15]

Тому в сучасних підручниках необхідно закладати педагогічні системи які б гарантували успіх. Це в свою чергу потребує точного опису кожного елементу системи, а також визначення чітких критеріїв оцінювання на основі яких можливо було б оцінити та удосконалити їх дидактичні якості.

Проблема аналізу змісту підручників з іноземної мови для студентів вищих навчальних закладів є особливо актуальною для викладачів, методистів, науковців, які в своїй практичній роботі часто зустрічаються з необхідністю вибору засобів навчання.

Аналіз останніх досліджень. Проблемам аналізу та оцінювання навчальної літератури присвячені праці А. Арутюнова, Ю. Бабанського, Н. Басай, В. Бейлінсона, В. Беспалька, Н. Бібік, Л. Горяна, І. Гузик, Д. Зуєва, Я. Кодлюк, І. Лернера, Т. Лукіна, О. Ляшенка, В. Мадзігона, Н. Менчинської, Є. Перовського, В. Редька, О. Савченко, О. Топузова, О.Жосана та ін.

Проте, питанню вивчення, аналізу, узагальнення та систематизації критеріїв оцінювання підручників з іноземної мови для студентів вищих навчальних закладів у контексті сучасного підручничкознавства приділено недостатньо уваги.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розгляд існуючих методик аналізу й оцінювання змісту підручників з іноземної мови та визначення загальних критеріїв аналізу та оцінювання змісту підручників з іноземної мови для студентів вищих навчальних закладів.

Основна частина. У дослідженнях з теорії підручника А.Р. Арутюнова, В.П. Беспалька, І.Л. Бім, Д.Д. Зуєва, В.В. Краєвського методика аналізу підручників та їх оцінювання посідає одне з провідних місць. Оцінювання є необхідною складовою підготовки підручників, оскільки разом із апробацією воно відіграє визначальну роль у підвищенні наукової і дидактичної цінності навчальної літератури [5, с. 3] Оцінювання може бути сертифікаційним, а саме, надання підручнику грифа Міністерства освіти і науки [7, с. 63]. Таке оцінювання є інституційним і застосовується, як правило, на завершальному етапі створення певного варіанта підручника. Визнається, що у процесі його створення, коли необхідно зробити певні удосконалення, з'ясувати позитивні і негативні ознаки, більш прийнятним і ефективним стає експертне оцінювання за певними критеріями. Так, В.П. Беспалько розробив модель аналізу якості підручника, яка, на його думку, дозволяє скласти

досить об'єктивний його паспорт [2]. І.Л. Бім відмовилась від характеристики й аналізу за допомогою принципів, за якими вони побудовані, а запропонувала найбільш загальні критерії описання підручників з урахуванням двох підсистем, які організують діяльність учня й діяльність учителя, тобто підручника і книги для вчителя [3, с. 250–261]. А.Р. Арутюнов одним із перших розробив систему практичного оцінювання підручників за певними критеріями, зокрема, з урахуванням цільових комунікативних параметрів [1, с. 105–149]. Проаналізувавши декілька існуючих моделей аналізу: дистрибутивну, операційну, функціональну, експериментальну і багатофакторну, він дійшов висновку, що найперспективнішою і найгнучкішою є багатофакторна ознакова модель. Пізніше він запропонував модель експертної оцінки в поєднанні з моделлю конструювання, яка складається з чотирьох блоків:

1. Цілі навчання і їх методичне та інформаційне забезпечення.
2. Структурування підручника і навчального комплексу.
3. Урок підручника і аудиторне заняття.
4. Контроль і тестування.

О.І. Ляшенко вважає, що незалежно від предметного спрямування навчальної книги такими критеріями можуть бути: формування світогляду, науковість викладу матеріалу, його розвивальний ефект, виховний потенціал, дидактична досконалість навчальної книги, методичне забезпечення видання, ергономічні показники підручника [7, с. 63–64]. Кожний з цих критеріїв має певний набір показників-індикаторів, за допомогою яких може бути оцінена будь-яка навчальна книга.

Н.Ф. Бориско були сформульовані загальні вимоги до критеріїв для аналізу і оцінювання навчально-методичних комплексів (НМК) з іноземної мови [4, с. 24]. На її думку, критерії повинні:

- відповідати цілям їх використання (навчальний аналіз, класифікація, вибір нового НМК для навчального процесу, розробка вимог до нових НМК, аналіз і оцінка з метою прийняття рішення про видання / перевидання НМК тощо);
- відповідно до мети бути професійно складеними за одним із типів опитування: закритим, відкритим або у вигляді загальних положень;
- мати ступінь деталізації і диференціації, відповідні цілі їх використання, але, разом з тим, обмежуватись найсуттєвішими об'єктами аналізу;
- враховувати всі основні об'єкти і аспекти аналізу і оцінки;
- являти собою відкриту систему, здатну до розширення, доповнення або скорочення;
- бути актуальними і відповідати новітнім досягненням в галузі методики і її базових і суміжних наук;
- враховувати конкретного адресата, ступінь його підготовки і професіоналізму;
- містити чіткі, однозначні формулювання, не допускаючи двозначного тлумачення;
- не містити питання з кількісними параметрами, оскільки цей фактор залежить від конкретних умов використання і методика не має точних і обґрунтованих відомостей, наприклад про кількість вправ, необхідних для формування певного навичка чи вміння.

В.Г. Редьком була запропонована модель експертної оцінки шкільного підручника, яка містить дидактичні та методичні критерії, що відображають особливості комунікативно-орієнтованого підходу до навчання іноземних мов, зокрема такі з них, як: автентичність навчальних матеріалів підручника та наявність у змісті засобів, що сприяють формуванню соціокультурної компетенції [8, с. 53–54].

У зарубіжній дидактиці існують різноманітні підходи до аналізу підручників з іноземної мови (Neuner G.

(1995), Funk H. (1994), Muller B.D. (1986), Gerighausen J. (1994), Epelt W. (1992), Macaire D. (1996) та ін.) Серед найвідоміших праць можна виділити „Маннгеймські рецензії” [9], в яких всі критерії аналізу і оцінювання диференціюються на три групи: методичні, лінгвістичні та країнознавчі – тематичні аспекти, і представлені 15 розділами: цілі та методи навчання, структура підручника, форми підручника, цільові вміння і навички, завдання і вправи, методична концепція, текстові аспекти мови, комунікативні компетенції тощо. „Стокгольмський каталог критеріїв”, розроблений у 1982 році учасниками двох семінарів з Фінляндії, Ісландії, Норвегії і Швеції, диференціює критерії на 8 груп [10, с. 100–105]:

1. Структура навчально-методичного комплексу.
2. Поліграфічне оформлення.
3. Відповідність навчальному плану.
4. Зміст і країнознавча тематика.
5. Мова.
6. Граматика.
7. Вправи.
8. Урахування особливостей тих, хто навчається.

Ці підходи базуються на різних ознаках навчальних матеріалів, але мають і спільні загальні критерії аналізу сучасних підручників з іноземних мов:

- 1) бібліографічні дані (назва, автор, місце і дата видання, кількість сторінок);
- 2) характеристика адресата (вік, рівень навчання);
- 3) наявність інших компонентів комплексу (книга для вчителя, робочий зошит, контрольні тести, відео- та аудіоматеріали тощо);
- 4) цілі навчання;
- 5) зміст і організація підручника:
 - аспекти мови, що вивчаються (граматика, лексика, фонетика, стилістика, словотворення тощо);
 - види мовленнєвої діяльності, що вивчаються (аудіювання, читання, говоріння, письмо);

- види текстів (листи, статті, казки тощо);
 - типи текстів (автентичні, навчально-автентичні, неавтентичні (навчальні), літературні (проза, вірші, пісні));
 - наявність соціокультурного компоненту;
 - послідовність пред’явлення матеріалу (від простого до складного, від знайомого до нового, повторюваність, різноманітність);
 - міжпредметні зв’язки; належність текстів до функціонального стилю (офіційний, неофіційний);
 - типи вправ (некомунікативні (мовні), умовно-комунікативні (умовно-мовленнєві), комунікативні (мовленнєві), рецептивні, репродуктивні, продуктивні);
 - види вправ / завдань (спрямовані на сприйняття, заучування напам’ять, імітацію зразка мовлення (ЗМ), підстановку у ЗМ, трансформацію ЗМ, розширення ЗМ, об’єднання ЗМ у понадфразову єдність, одержання інформації, повідомлення певного факту тощо);
 - види навчальної взаємодії / організаційні форми (фронтальна, парна, індивідуальна, групова);
 - гнучкість навчального матеріалу (здатність поєднувати з іншим матеріалом);
- 6) зовнішнє оформлення підручника (кольоровий друк, наявність ілюстративного матеріалу, його відповідність змісту текстів і вправ, шрифт тощо).

У теорії підручника широко досліджується місце і роль ілюстрованого матеріалу, його особливості, функції. На думку Г.М. Донського, дидактичні засади використання ілюстративного матеріалу тісно пов’язані з критеріями оцінювання цього структурного компонента, які включають [6, с. 98]:

- відповідність ілюстрацій змісту навчального матеріалу (ілюстрація

підручника вважається функціональною лише тоді, коли вона відповідає його особливостям і дидактичним принципам навчання);

- інформативність наочного зображення, яка полягає в тому, що ілюстративний матеріал має не тільки поглиблювати знання, представлені в тексті, але й містити додаткові відомості (саме інформативність ілюстрації, її пізнавальна цінність визнані важливим показником якості цього структурного компонента);
- комунікативність (проявляється в умінні студента спостерігати і осмислювати власні спостереження);
- цілісність функцій ілюстрації, її реалістичність;
- функціональність ілюстрації, яка знаходить своє вираження у тісному зв'язку зображення з текстом підручника;
- дидактичну цінність ілюстрації, що дозволяє досягти необхідного поєднання ілюстративних компонентів з їх інформативними й комунікативними якостями;
- взаємозв'язок художнього і дидактичного в ілюстрації;
- дидактичну взаємопов'язаність ілюстрацій.

Дослідивши наявні в теорії навчання погляди на роль аналізу й оцінювання підручників, проаналізувавши найвідоміші підходи і критерії, ми визначили найсуттєвіші критерії аналізу змісту підручників з іноземної мови:

1) *предметний*, що передбачає:

наявність тем і ситуацій, орієнтованих на культуру країни, мова якої вивчається;

- наявність ситуацій – аналогів потенційно реального спілкування майбутніх фахівців бізнес-сфери з носіями мови, передусім з їхніми іншомовними партнерами;
- наявність ситуацій – уявних подорожей до визначних місць країни, мова якої вивчається;

- наявність фонових та енциклопедичних культурологічних матеріалів;
- наявність функціональних текстів – автентичних зразків друкованої інформації;
- наявність культурологічно-маркованого мовного матеріалу, а саме: безеквівалентної, конотативної та фонові лексика (фразеологізмів, ономастичних реалій, таких як антропоніми, топоніми тощо);
- наявність коментарів культурологічного змісту та словників-довідників реалій;
- наявність ілюстративного матеріалу культурологічного характеру, таких як зразки семіотичної культури;
- наявність у звуковому супроводі автентичних мовленнєвих матеріалів;
- презентацію мовного матеріалу, який демонструє стилі спілкування і поведінки;

2) *процесуальний*, що передбачає:

- наявність вправ на засвоєння і відтворення студентами стереотипів вербальної і невербальної поведінки в іншокультурному середовищі;
- наявність завдань, спрямованих на зіставлення культур;
- наявність творчих завдань проблемного характеру;
- організацію матеріалу підручника таким чином, щоб забезпечити позитивну емоційну реакцію студентів, прагнення до спілкування з носіями іншої культури.

Висновок. Врахування вищезазначених критеріїв, на нашу думку, дозволить найбільш ретельно проаналізувати зміст чинних підручників з іноземної мови для студентів вищих навчальних закладів на предмет реалізації у них сучасних наукових підходів, а також полегшить завдання пошуку шляхів удосконалення якості навчальної літератури її розробникам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Арутюнов А.Р. Теория и практика создания учебника русского языка для иностранцев / А.Р. Арутюнов. – М. : Рус.яз., 1990. – 166 с.
2. Беспалько В.П. Теория учебника: Дидактический аспект / В.П. Беспалько. – М. : Педагогика, 1988. – 160 с.
3. Бим И.Л. Некоторые исходные положения теории учебника иностранного языка / И.Л. Бим // Иностранные языки в школе. – 2002. – №3. – С. 3–7.
4. Бориско Н.Ф. Критерии анализа и оценки учебно-методических комплексов по иностранным языкам / Н.Ф. Бориско // Іноземні мови. – 1999. – №1. – С. 22–25.
5. Вайс К.Г. Оцінювання: Методи дослідження програм та політики / К.Г. Вайс; [пер. з англ. О. Колієвич]. – К. : Основи, 2000. – 671 с.
6. Іванова І.В. Конструювання змісту підручника з іноземної мови для студентів вищих немовних навчальних закладів на основі культурологічного підходу : дис.канд. пед.н. : 13.00.09 / Іванова Ірина Вікторівна – К., 2010. – 288 с.
7. Ляшенко О. Вимоги до підручника та критерії його оцінювання / О. Ляшенко // Підручник ХХІ століття. – 2003. – №3. – С. 60–65.
8. Редько В.Г. Об'єкти експертної оцінки шкільного підручника іноземної мови / В.Г. Редько // Зміст і технології шкільної освіти: матеріали звітної конференції. – К. : Педагогічна думка, 2001. – С. 53–54.
9. Engel U. u.a. Mannheimer Gutachten zu Lehrwerken Deutsch als Fremdsprache. – Heidelberg: Groos. 1977 (Bd. I), 1979 (Bd2).
10. Krumm H. – J. Stockholmer Kriterienkatalog // Kast B. Neuner G. Zur Analyse, Begutachtung und Entwicklung von Lehrwerken für den fremdsprachlichen Deutschunterricht. – Berlin: Langenscheidt, 1994. – S. 100–105.